

**Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова**

Романовська Олександра Олександрівна

УДК 37.013.42

**Фостерна сім'я Великої Британії
як соціально-педагогічне середовище
підтримки особистості дитини**

13.00.05 – соціальна педагогіка

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент

Ковчина Ірина Михайлівна

Національний педагогічний університет імені

М.П. Драгоманова

доцент кафедри соціальної педагогіки, м. Київ

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Міщик Людмила Іванівна,

Запорізький державний університет,

професор кафедри соціальної педагогіки і управління

кандидат педагогічних наук

Пеша Ірина Василівна,

Український інститут соціальних досліджень,

керівник центру досліджень дитинства.

Провідна установа: Харківський державний педагогічний університет імені

Г.С. Сковороди

Захист відбудеться " 7 " березня 2002 р. о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.02 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9 .

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9 .

Автореферат розіслано " 5 " лютого 2002 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У розробці комплексу питань, пов'язаних з реформуванням освіти в Україні, важливе значення має всебічне вивчення зарубіжного досвіду, який необхідно оцінювати з урахуванням особливостей кожної країни, соціально-економічних умов її розвитку в сучасних умовах. Нині є актуальним положення К.Д. Ушинського про те, що "незважаючи на схожість педагогічних форм усіх Європейських народів, у кожного з них своя національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети". Повернення української школи до ідей гуманізації і демократизації навчально-виховного процесу, співробітництва, розвитку інноваційної діяльності у розв'язанні освітньо-виховних завдань, пошуку нових форм виховання особистості – усе це зумовлює науковий та практичний інтерес до зарубіжної педагогіки.

Проблема опікунства дітей-сиріт розвивалася в різних країнах і в різних умовах по-своєму. У сучасному суспільстві феномен фостерних сімей є симптомом соціально-психологічного чи економічного неблагополуччя в іншій сім'ї, оскільки прийомні діти є вихідцями із соціально знедолених сімей.

У світі, який розвивається, різка урбанізація призвела до того, що чимало міських сімей живуть на найнижчому щаблі бідності. В тих умовах, де сім'ям важко вижити, захистити свої інтереси, де ігноруються права, дитина стає найменш захищеною особою. Викликає тривогу, що за таких умов зростає тенденція потягу дітей до наркотиків, алкоголю, токсичних речовин, що призводить до дитячої злочинності.

Водночас суспільство будь-якої країни усвідомлює, що без серйозного переосмислення ролі та місця сім'ї у соціальних процесах неможливо буде вивести із кризового стану проблеми дітей-сиріт. У зв'язку з цим останнім часом у вітчизняній педагогіці спостерігається посилений інтерес до проблеми організації життєдіяльності дітей-сиріт та дітей, які лишилися без батьківської опіки, до проблеми ролі, змісту і форми роботи прийомних сімей. Все це свідчить про те, що фостерні сім'ї можуть відігравати істотну роль у соціальному становленні знедолених дітей.

Прийомні сім'ї допомагають вирішувати завдання, пов'язані з соціальною адаптацією дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківської опіки, з освітою, моральним вихованням, духовним і фізичним розвитком, професійним становленням, творчим розвитком. Власне кажучи, прийомна сім'я виступає тим соціальним інститутом, який сприяє успішній соціалізації дитини.

Процес становлення дитини повноправним учасником сучасних для нього суспільних відносин, у тому числі і в сім'ї, досить широко висвітлений у вітчизняній педагогічній науці, у дослідженнях психологів і соціологів у сфері виховання. Зокрема, різні аспекти цієї проблеми розкриті у працях М.І. Алексеевої, І.Д. Беха, Л.І. Божович, С.О. Воскобойникової, З.Т. Зайцевої, Н.П. Іванової, Л.В. Кузьменка, А.С. Макаренка, В.Т. Слюсаренка, В.О. Сухомлинського, В.С. Яковенко та інших вчених.

Активна розробка теоретичних аспектів проблеми соціального становлення особистості в різних соціально-виховних інститутах ведеться як зарубіжними (Е.О. Домбровський, В.С. Маркова, І. Лоренц, С. Шардлоу, О. Стивенсон, К. Ханвей, А. Браун, П.Ф. Лесгафт), так і українськими вченими (Ю.А. Гапон, О.А. Кузьменко, В.П. Лукашевич, О.Г. Карпенко, Б.С. Кобзар, І.К. Матюша, А.Й. Капська, А.С. Макаренко, А.М. Нечаєва та ін.).

Сьогодні розуміння сім'ї як найважливішого соціального інституту у соціалізації дитини і як найближчого соціального середовища для її розвитку дозволяє усвідомлювати той факт, що на соціальне становлення дитини впливає також характер стосунків між батьками та дітьми, іншими членами сім'ї; ставлення батьків до праці, до людей, їхні інтереси, моральні пріоритети тощо. Розглядаючи сім'ю в такому плані, можна говорити, що це мікросоціум у макросоціумі.

У всьому світі науковці розуміють сім'ю саме в такому ідеальному варіанті, де є батько і мати, яка спроможна допомогти врятувати дітей, що залишилися без батьків. Вивчення міжнародного досвіду державної опіки над дітьми свідчить про поступову відмову країн з гуманістично спрямованою соціальною політикою від інтернатних форм утримання дітей, позбавлених батьківського піклування, і на орієнтацію їх на створення та підтримку сімейних форм опіки.

Виходячи із необхідності і доцільності сімейного виховання як природного мікросередовища соціалізації особистості при вирішенні проблем влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у Великобританії влаштування дітей на виховання у сім'ю набуває пріоритетного характеру.

Досвід у цьому плані такої країни, як Великобританія, викликає досить помітний інтерес у зв'язку з розробкою концепції державної програми по створенню інституту прийомних сімей в Україні, оскільки Великобританія є однією із Європейських держав, де діти-сироти визнаються окремою соціальною групою населення з відповідним економічним, соціальним і правовим статусом. Входження дітей-сиріт та дітей без

батьківського піклування в соціальне життя англійського суспільства здійснюється через систему організованої соціальної і психолого-педагогічної підтримки, яка представлена широкою мережею як формальних, так і неформальних сімейних структур.

Виходячи із соціально-педагогічної актуальності проблеми про прийомні сім'ї, недостатньої розробки цього аспекту у вітчизняній педагогічній теорії, наявності розроблених ефективних теоретичних і практичних підходів в англійській педагогічній науці, ми визначили тему дослідження "Фостерна сім'я Великої Британії як соціально-педагогічне середовище підтримки особистості дитини".

Тема дисертації входить до плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова як складова колективної теми кафедри соціальної педагогіки "Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти", затверджена Радою університету (протокол № 9 від 29.03.2001 р.) та Радою з координації психолого-педагогічних досліджень АПН України (протокол № _____ від _____).

Об'єктом дослідження є функціонування фостерної сім'ї як соціально-педагогічного феномена британського суспільства.

Предмет дослідження – створення і розвиток фостерної сім'ї у Великій Британії як соціально-педагогічного середовища підтримки особистості дитини.

Мета дослідження – виявити і дати характеристику сутності фостерної сім'ї як соціально-педагогічного середовища, яке сприяє соціальному становленню дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківської опіки в сучасних умовах фостерних сімей Великої Британії, і обґрунтувати систему підготовки батьків до фостерінгу.

Гіпотеза - в основу нашого дослідження було покладено припущення про те, що процес адаптації прийомної дитини у соціумі буде більш ефективним вже на початку входження дитини у фостерну сім'ю за умови соціально-професійної готовності прийомних батьків до взаємодії з нею та вибору оптимальних механізмів сприяння соціалізуючому процесу.

Відповідно до мети і гіпотези були поставлені такі **завдання дослідження**:

- здійснити теоретичний аналіз зарубіжних психолого-педагогічних досліджень стосовно проблеми фостерінгу та виявити особливості соціального становлення прийомних дітей;

- розкрити особливості фостерної сім'ї як соціально-педагогічного мікросередовища у контексті соціокультурної ситуації британського суспільства;

- виявити і обґрунтувати умови ефективного виховного впливу фостерної сім'ї на соціальне становлення дитини у Великобританії;

- довести ефективність процесу підготовки фостерних батьків до роботи як умови соціально-комфортного стану дитини у конкретній сім'ї;

- проаналізувати взаємодію фостерних сімей і соціальних працівників у Великобританії.

З метою вирішення визначених завдань застосовувалась **сукупність методів**:

- теоретичних (аналіз оригінальних джерел, порівняльний та історико-генетичний методи, класифікація, узагальнення, систематизація отриманої інформації);

- емпіричних (безпосереднє вивчення дисертантом особливостей організації фостерінгу Великобританії, в процесі якого використовувались методи анкетування, інтерв'ювання, бесіди, обсерваційні методи (пряме й опосередковане спостереження), статистичні методи обробки отриманих даних).

Методологічною та теоретичною основою дослідження є законодавча база України та Великобританії про розвиток фостерних сімей і соціальний захист дітей, що залишилися без батьківської опіки, базові ідеї педагогічної антропології про людину і її виховання, основні положення гуманістичної психології про природу соціуму і сутність особистості (А.Маслоу, К.Роджерс); концептуальні положення філософів, педагогів, психологів про індивідуалізацію діяльності, її доцільність і творчий характер. Істотне значення мали ідеї особистісного і діяльнісного підходу, що дозволило визначити логіку дослідження фостерних сімей як фактора соціалізації (М.Бенкс, К.Гленнінг, А.Джеффс, Ф. Коффілд, Дж. Колмен, І.Річардс, С.Холл та ін.), а також праці вітчизняних фахівців, присвячені проблемам зарубіжної педагогіки (І.Д. Зверева, І.М. Ковчина, І.В. Козубовська, Ю.І. Кривов, Л.І. Міщик та ін.); словниково-довідкова література з питань фостерінгу, ролі і місця фостерної сім'ї у соціалізації, освіті і вихованні дітей-сиріт; енциклопедії, часописи, в тому числі часописні видання за період з 1997 по 2001 рр.; бюлетені та звіти регіональних, муніципальних установ про роботу фостерних сімей та організацій, які взаємодіють з ними.

Базою наукового дослідження був Міжнародний Університет Шіллера у Лондоні.

Безпосереднє експериментальне дослідження здійснювалося на базі 16 фостерних сімей Великобританії.

Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилося в три **етапи**:

На першому (1997-1998 рр.) вивчалися теорія та історія питання, пов'язані з організацією і діяльністю фостерних сімей, визначення їх соціально-виховних можливостей.

На другому етапі (1998-1999 рр.) безпосередньо вивчався досвід функціонування фостерних сімей Великобританії, проводилися емпіричні дослідження, що дозволило розробити деякі методики, які були використані в Україні, використовуючи метод спостереження за життєдіяльністю фостерних сімей і їх дітей, було виявлено: методи, прийоми, форми роботи, сприяють оптимальному входженню дітей у сім'ю. Аналіз матеріалів дав змогу виявити позитивні сторони, труднощі і проблеми у діяльності батьків-вихователів, соціальних працівників та й самих дітей у морально-етичному плані, психологічній взаємодії, емоційній сумісності, розуміння важливості цих проблем, виявлення механізмів полегшення входження дитини у прийомну сім'ю.

На третьому етапі (1999-2000 рр.) здійснювалася систематизація теоретичного й емпіричного матеріалу в межах дослідження, оброблялися й оформлялися результати дослідження, простежувалася дія окремих методик у практиці організації прийомних сімей в Україні.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що в дисертації охарактеризовано сучасні теоретичні соціопсихологічні і педагогічні підходи британських вчених до проблеми фостерінгу як специфічного явища у соціалізації особистості; розкрито особливості фостерної сім'ї як соціально-педагогічного середовища; виявлено і розкрито умови, які сприяють підвищенню ефективності виховного впливу на дитину у фостерній сім'ї: бажання дитини бути у прийомній сім'ї, доброзичливість фостерних батьків та їх рідних дітей стосовно прийомної дитини, професійність супроводжуючих соціальних педагогів дитини та прийомної сім'ї; визначено механізми оптимізації функціонування такої сім'ї; вперше в українській педагогічній науці здійснено узагальнений аналіз функціонування фостерних сімей у Великій Британії, британські фостерні сім'ї, які до цього часу у вітчизняній науці були предметом вивчення в основному соціології, розглянуті з педагогічних позицій, що дозволило охарактеризувати їх як соціально-педагогічний чинник соціалізації дитини, виявити специфічні особливості фостерінгу у соціальному становленні прийомної дитини, визначено пріоритети організації прийомної сім'ї; введено у науковий обіг невідомі раніше в Україні теоретичні ідеї та матеріали з досвіду організацій прийомної сім'ї у Великій Британії.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що одержані в ньому дані та зроблені на їх основі висновки створюють реальні умови для подальшого вивчення проблеми соціального становлення особистості дитини у фостерній сім'ї як за кордоном, так і в Україні, та впровадженні її в систему підготовки прийомних батьків і спеціалістів для соціального супроводу фостерних сімей, введенні в обіг нові методи підготовки прийомних батьків до фостерінгу українських науковців і практиків. Вони можуть бути також використані у ході підготовки в Україні соціальних педагогів, а також у системі підготовки і перепідготовки соціальних працівників, котрі готуються працювати у сфері соціально-педагогічного захисту дітей, які залишилися без батьківської опіки.

Особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні необхідності вивчення особливостей функціонування фостерної сім'ї Великобританії; здійсненні аналізу дитячої соціальної політики й виявленні оптимальних правових рамок роботи з дітьми, що залишилися без батьківської опіки; виявленні особливостей професійної підготовки фостерних батьків; розробці та впровадженні методичного посібника "Соціально-правові передумови успішного функціонування фостерінгу у Великобританії". У спільних публікаціях використано результати експериментального дослідження автора.

Вірогідність і надійність висновків і результатів дослідження забезпечується сукупністю вихідних методологічних і теоретичних положень; використанням історичного підходу до розгляду проблеми; вивченням і узагальненням соціально-педагогічного досвіду британських фостерних сімей; використанням комплексу наукових методів, адекватних меті дослідження та його завданням; безпосередньою участю дисертанта у роботі соціальних служб у межах програми "Фостерна сім'я" у Великій Британії та в Україні.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися на наступних конференціях: "Розвиток соціальної роботи в Україні та за кордоном" (2001р., м. Київ); "Крок у майбутнє" (2001 р., м. Київ), м. Київ; "Мова – освіта – культура: наукові парадигми і сучасний світ" (2001 р., м. Київ); "Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства", (2000 р., м. Київ); Міжнародній науковій конференції ЛІНГВАПАКС-VIII "На межі тисячоліть: через вивчення мов і культур – до культури миру, злагоди і співпраці" (2000 р., м. Київ); на семінарах у м. Одесі, Києві, Запоріжжі (1999-2000 рр.); на наукових конференціях Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (1998-2000 рр.).

Методичні матеріали були представлені на семінарах прийомних батьків м. Києва, перед студентами соціально-гуманітарного факультету.

Результати дослідження впроваджені в Київському державному лінгвістичному університеті (довідка № 10-44/02) та Київському гуманітарному інституті (довідка № 10-12/57), зокрема в лекціях з історії зарубіжної педагогіки, соціальної зарубіжної педагогіки та соціальної зарубіжної роботи для українських та іноземних студентів різних курсів, на семінарських заняттях.

Публікації. За темою дисертації автором опубліковано 8 праць, у тому числі: один - методичний посібник у співавторстві, шість статей у фахових виданнях та матеріали конференцій. Загальний обсяг наукових публікацій на тему дисертаційного дослідження становить 2,5 ум. друк. арк.

Структура та обсяг дослідження: основний текст дисертації викладений на 168 сторінках комп'ютерного набору та включає вступ, два розділи з висновками по кожному із них, загальні висновки, список використаної літератури із 194 найменувань, із них 109 – іноземними мовами, та 3 додатки. В дисертації міститься 10 таблиць на 8 сторінках і 2 рисунки, 5 схем та 1 діаграма на 194 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено об'єкт, предмет, гіпотезу, мету, завдання і методи дослідження, розкрито теоретичні, методологічні основи; висвітлено наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження у практику.

У **першому розділі** “Теоретичні засади дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування” представлено аналіз джерел сучасних психолого-педагогічних досліджень, концепцій соціального, психологічного, правового і педагогічного захисту дітей і підлітків, які стали членами фостерних сімей.

В кінці ХХ ст. особливо посилювався інтерес до зазначеної проблеми. Сучасні підходи до організації фостерних сімей та соціального становлення дітей в межах діючих норм і законів Великої Британії розробляються з урахуванням різних наукових теорій і концепцій щодо факторів впливу на соціалізацію прийомних дітей. Узагальнюючи розглянуті концепції 1) поетапне введення дитини у фостерну сім'ю; 2) врахування важливих проблем

у дітей-сиріт: посилена турбота про гетеросексуальні стосунки, конфлікти з ровесниками чи батьками; 3) розв'язання стресових ситуацій, з якими доводиться стикатися прийомним дітям вдома, в школі, у групі ровесників), можна стверджувати, що досить ефективним шляхом вирішення наявних у них суперечностей може стати їх синтез, оскільки кожна з них відображає реальний стан становлення дітей і підлітків у новому соціальному середовищі і кожна з них має певні позитивні аспекти, які варто використати для поліпшення практичної роботи.

Входження дитини чи підлітка у нову сім'ю, спілкування з новим оточенням і організація власної життєдіяльності у новому соціальному середовищі спонукає їх до перегляду цінностей і установок, норм поведінки і співжиття. І як показують результати нашого дослідження, ефективність виховних впливів фостерної сім'ї на соціалізацію прийомних дітей значною мірою залежить від їх адекватності соціально-психологічним реаліям перехідного періоду вікового і соціального статусу, характеру входження дитини чи підлітка в систему сімейних відносин в реальних умовах функціонування фостерної сім'ї.

Виходячи з результатів наукових досліджень британських вчених, можна сказати, що розроблені ними моделі організації життєдіяльності дітей і підлітків, які ми розглядаємо у нашому дослідженні, ("фокальна модель", "модель розв'язання стресових ситуацій", "інтегрована модель") є основою розробки концепції організації життєдіяльності прийомних дітей у фостерній сім'ї у нашій вітчизняній педагогіці. Це пояснюється тим, що вони охоплюють досить широкий спектр багатогранних впливів психофізіологічного і соціального плану на розвиток особистості і мають універсальні характеристики. На основі вивчення названих наукових підходів та узагальнення практичного досвіду соціально-педагогічної роботи різних соціальних інститутів Великої Британії з фостерними сім'ями ми розкрили різні аспекти цього явища як педагогічного феномену.

Нами визначено 3 види соціальних функцій фостерної сім'ї: виховна, реабілітаційна та організаційна. Вказані функції пов'язані з педагогічними принципами виховного процесу, його динамікою, змістом і формами відповідають етапам інтелектуального та емоційного розвитку дітей-сиріт, які визначаються не тільки здібностями прийомних дітей, але й здатністю прийомних батьків та їх рідних дітей налагоджувати взаємини з прийомною дитиною.

Розкрито сутність невідомої в Україні концепції входження дитини у прийомну сім'ю - так званої "теорії дорослості" Дж. Колмана, яка відображає специфіку і механізми впливу на соціальне становлення дитини у фостерній сім'ї та має вигляд трьох змінних, які впливають на вибір дитиною прийомної сім'ї: свідоме входження, тобто оптимальний варіант свого життя; "випадковий" вибір, тобто в ході спілкування з ровесниками; послідовне налагодження контакту з майбутньою фостерною сім'єю.

Схема 1.1

Фокальна теорія розвитку прийомних дітей у фостерних сім'ях

Фокальна теорія за Дж. Колманом		
Теорія поетапного входження у фостерну сім'ю		
Гетеросексуальні стосунки	Стосунки з ровесниками	Стосунки з батьками
Організаційно-педагогічна обумовленість	Мотивація входження	Стосунки з прийомними батьками та їхніми дітьми

Наші дослідження показали, що найбільш свідомо йдуть на контакт з майбутніми батьками діти 15-16 років. Ми виявили, що 72,4% дівчат та хлопців зазначеного віку "приймають" ідею добрих стосунків у прийомних сім'ях, 12,2% погоджуються з цим, але з байдужістю; і лише 3,4% респондентів висловлюються про те, що віднесуться до фостерної сім'ї як до необхідності.

Як показало наше дослідження, у Великобританії особлива увага приділяється законодавчій базі, яка захищає права дітей-сиріт. Сьогодні найбільш важливим документом, на базі якого ґрунтується і розвивається вся опікунська робота, є "Національні Стандарти Опікунства", в яких окреслені особливі потреби та права кожної дитини та підлітка, які мають опікунів, наприклад: забезпечення рівних можливостей і прав дітей та молоді; виявлення потреб дитини; досконале вивчення особистості дитини; визначення опікуна відповідно потреб конкретної дитини; призначення соціального працівника; гарантія безпечного опікунства.

У 1989 році був прийнятий Закон про дитину, за яким фостерні батьки мають бути старанно підібрані та підготовлені. Сьогодні у Великобританії здійснюється облік дітей, які потребують розміщення у прийомних сім'ях. Їх 36 тисяч, а кількість фостерних сімей

складає 27-30 тисяч. Кожна з цих сімей приймає дитину на різний термін: на кілька тижнів, на рік і більше, на два і більше років. Середній термін перебування дитини під опікою у 1998 р. становив 20 місяців, 1999 – 21 місяць.

Дії місцевих органів влади і різних благодійних організацій по розміщенню дітей базуються на документах, які регламентують діяльність різних зацікавлених структур і окремих осіб чи сімей: Положення Національної асоціації фостерного опікунства, Кодекс дій з набору, оцінки, схвалення та підтримки фостерних опікунів Об'єданого Королівства Великобританії та Північної Ірландії (1999р.); Загальна інструкція щодо влаштування дітей (1991р.), Національні стандарти опікунства, а також Хартія про прийомну опіку від 1997р., яка була розроблена на основі положень Національної Асоціації Інституту прийомної сім'ї (НАПС).

Власне, можна стверджувати, що фостерна опіка Великобританії є певною керованою системою, якій притаманні чітко окреслені цілі, завдання, функції виконавців і опікунів, структурована взаємодія і зміст та форми роботи кожної із сторін.

Важливими для організації життєдіяльності і розвитку дитини у фостерній сім'ї є підходи до сутності і змісту такого поняття, як "соціалізація". Деякі із західних дослідників розглядають соціалізацію як результат міжособистісного рольового спілкування в умовах певного соціокультурного середовища або як явище, яке включає вироблення поглядів, цінності орієнтацій, звичок, навичок, що передаються як школою, так і сім'єю, групою ровесників, засобами масової інформації.

Можна сказати, що соціалізація – це двосторонній процес, який дає змогу індивіду не лише увійти в соціальне середовище, але й активно впливати на нього.

Залежно від підходів до соціалізації індивіда, розробляються основні принципи і методи взаємодії з прийомними дітьми у новій сім'ї як прийомних батьків, рідних дітей, так і соціальних працівників. Так, наприклад, прихильники психолого-педагогічного підходу (Дж. Морріс, Х. Харрізон, Дж. Уайт та ін.) звертають особливу увагу на психосексуальний розвиток індивіда. Вони вважають, що розвиток дитини і підлітка зумовлюється, перш за все, психологічними факторами.

Не менш важливою проблемою, яку розглядають прихильники психолого-педагогічного погляду на соціалізацію прийомних дітей, є проблема непідкорення і супротиву дорослим. Як зазначають С. Хікс і М. Брейк, якщо дитина починає протестувати в новому середовищі, тут має місце негативна залежність, її

причиною може бути бажання продемонструвати прийомним батькам своє "Я", з яким вони повинні рахуватися, і водночас дати відчуття, що вона не хоче бути під контролем.

Отже, виходячи із вищезазначеного, можна сказати, що: по-перше, взаємодіючи з прийомними дітьми у ході їх входження у фостерну сім'ю та у процесі їхнього соціального становлення, необхідно враховувати соціально-психологічні ролі дитини чи підлітка в новому соціальному середовищі. Це, у свою чергу, буде обумовлювати те, наскільки поступовим і безболісним буде для самих дітей і всієї прийомної сім'ї їх соціальне становлення і утвердження у світі власного "Я".

По-друге, для цього, на нашу думку, слід визначити необхідні умови, за яких фостерні сім'ї виступають фактором успішної соціалізації прийомної дитини чи підлітка в сучасних умовах Великобританії

У другому розділі “Фостерна сім'я як соціально-педагогічне середовище в британському суспільстві” на підставі аналізу нами було визначено основні етапи роботи з фостерною сім'єю у контексті соціокультурної ситуації Великобританії. В основу було покладено: ідеологію соціальної політики Великобританії, яку реалізувала Національна Асоціація опікунів стосовно дітей, котрі залишилися без батьківської опіки; розуміння поняття “умови” як сукупності дії суб'єктів (соціальних, економічних, психолого-педагогічних та ін.), які впливають на соціальне становлення особистості дитини; окреслені шість істотних проблем, вирішення яких засвідчує, що соціальне становлення іде правильним шляхом; виявлення суті процесу самовизначення кожної дитини при входженні у нове соціально-педагогічне середовище; врахування факту приналежності прийомної дитини до певного етносу, релігії і культури; підтримка і захист гідності прийомної дитини і самої фостерної сім'ї; орієнтація держави і соціальних служб на фостерну сім'ю як на один із соціальних інститутів, якому притаманний соціалізуючий характер діяльності.

На кінець ХХ і початок ХХІ століть до найбільш соціально значущих аспектів виховної роботи у функціонуючій фостерній сім'ї, де за твердженням дослідників даної проблеми Дж. Колмен, Р. Кербіно, можна віднести такі напрямки: формування особистісних якостей, створення соціально-педагогічних умов для розвитку прийомних дітей в освітньому і медичному плані, розвиток дитини як соціальної особистості, надання моральної підтримки і формування впевненості в собі, створення умов для самопомоги, самореалізації.

Варто також зазначити, що розвиток фостерних сімей здійснювався поетапно. Кожний етап має свою специфіку. I етап – сприяв створенню сприятливих умов для тимчасового перебування дитини, яка залишилася без батьківської опіки, у традиційній обстановці, надання їй допомоги як будь-якій іншій людині. II етап – передбачає створення такого соціально-педагогічного середовища, яке б визначало перспективи життєдіяльності прийомної дитини чи підлітка. III етап - характеризується тим, що у Великій Британії сформувалася остаточно соціальна служба, зокрема, дитяча соціальна служба, що дозволило більш чітко і точно окреслити зміст їхньої роботи та зміст, форми і методи соціально-виховної роботи у фостерній сім'ї. Все це загалом сприяло більш успішній соціалізації дітей, підлітків, прийнятих у нову сім'ю.

Необхідно зазначити, що ще одним важливим чинником, який відзначають англійські вчені, є те, що діяльності дітей у фостерній сім'ї притаманна соціалізуюча роль. Ця думка доводиться у працях таких відомих вчених, як Дж. Біннер, Дж. Белл, Б. Блум, К. Робертс.

Тому однією із умов ефективності виховного впливу фостерної сім'ї на процес соціалізації прийомних дітей і його успішний перебіг, на нашу думку, є орієнтація фостерної сім'ї, в першу чергу, на індивідуалізацію діяльності спілкування.

Важливим аспектом нашого дослідження є виявлення й аналіз сукупності соціально-педагогічних умов, які сприяють ефективності соціалізуючого процесу у фостерній сім'ї.

Насамперед, слід зважати на природність процесу становлення особистості прийомної дитини, позитивний соціальний контакт дитини з фостерними батьками. Виховання у сімейному мікросередовищі повинне відповідати наступним **умовам**: поступового залучення дитини до соціального життя, на тривалість виховного впливу батьків на прийомних дітей, індивідуалізацію і взаємодію у процесі соціалізації, а також на можливість контролю за негативними проявами серед прийомних дітей та негативними впливами як зовнішніх, так і внутрішніх чинників.

У ході дослідження даної проблеми ми виявили, що для досягнення ефективних результатів діяльності фостерних сімей необхідна дія системи професійної підготовки людей, які стали кандидатами у фостерні батьки. Структура і зміст навчання базуються на роботі невеликих груп кандидатів під девізом “Завдання фостерної сім'ї”. При цьому ми пропонуємо впровадити в Україні один із варіантів навчального курсу, який складається з 7 етапів з конкретними методами і методиками проведення занять на кожному із етапів, що

загалом сприяє формуванню у кандидатів соціальних цінностей, які вбирають низку знань і умінь, необхідних у взаємодії з прийомною дитиною.

Практична реалізація запропонованого проекту взаємодії (участь брали: фостерні батьки – 38 осіб, прийомні діти – 43 особи і 22 особи – рідні діти) засвідчила, що для кожної групи у цьому процесі були свої пріоритети: а) для батьків – здобуття практичних умінь; б) для прийомних дітей – краще пізнати своїх опікунів; в) для рідних дітей – цікаво контактувати з новим оточенням. Всі показники загалом підтвердили важливу наукову тезу: успіх у будь-якій діяльності можливий лише за умови, коли з фостерною сім'єю будуть налагоджені такі стосунки і спілкування, яке веде до діалогу двох професіоналів, оскільки і спеціалісти, і фостерні опікуни володіють правом на власну думку, правом на повагу особистості, самоповагу людини.

Практика засвідчує, що у досить складному і багатоаспектному процесі функціонування фостерної сім'ї особливу роль відіграє вміння фостерних батьків налагоджувати дієві професійні контакти і співпрацю з різними соціальними інститутами та, зокрема, представниками соціальних служб, які несуть юридичну і моральну відповідальність за кожну дитину, направлену у нове середовище.

У даному випадку вважаємо за доцільне наголосити на важливості і своєчасності проведення досить активної стратегії у Великій Британії, спрямованої на стабілізацію фостерінгу. Згідно Інструкції щодо фостерної опіки, досить чітко окреслено функції соціального працівника як представника держави і фостерних батьків. Це обумовило дію трьохкомпонентної системи контролю, кожен із яких виконує свою функцію: адміністративну (управлінську), освітню (розвитку), підтримки (педагогічно-терапевтичну). Проте при цьому досить добре зберігається особистісно-орієнтований підхід та “рівнозначна безцінність” кожної людини.

Як показало дослідження, міжнародний досвід державної опіки над дітьми свідчить про поступову відмову від розміщення дітей, які залишилися з певних причин без батьківської опіки, в різні державні навчально-виховні заклади. Це пояснюється тим, що суть національного інституту прийомної сім'ї полягає в тому, що основна відповідальність за дитину покладається на фостерних батьків, здатних морально, фізично та матеріально підтримати таку дитину, стати корисними по відношенню до дітей в їх особистісному зростанні.

Водночас, як показує наше дослідження, незважаючи на досить високу ефективність, соціально-виховна робота соціальних служб Великобританії має і певні

суперечності. Якщо за даними обстеження 1992 року, із 100% прийомних дітей 72% були діти у віці до 14 років, а 63% з усіх прийомних членів сім'ї були охоплені тимчасовим фостерінгом, то, починаючи з 1995 року збільшилась кількість фостерних підлітків старшого віку (у межах 15-18 років), а відсоток тимчасового фостерінгу значно знизився, зате відсоток довготривалого перебування дітей у фостерній сім'ї помітно збільшився (з 20 до 47 відсотків). Результати 1998 року, оприлюднені Урядовою статистичною Службою Великобританії, свідчать про те, що лише 29,6% дітей і молодих людей у віці від 8 до 16 років і 34% у віці 18-20 років до цього часу вважають фостерінг бажаним і потрібним.

Проводячи дане дослідження, ми проаналізували відповіді 354 респондентів, які перебували у фостерних сім'ях з різним терміном. Завданням цього опитування було виявити відносний показник задоволення прийомних дітей за такими критеріями, як матеріальне забезпечення, соціальна комфортність, емоційна підтримка сім'ї, можливість одержати освіту.

Показники причин задоволення прийомних дітей
перебуванням у фостерній сім'ї

Причини задоволення	Респонденти						Всього
	8-9	10-1	13-1	15-1	Дівч.	Хлопч.	
		2	4	6			
1. Матеріальне забезпечення	67	76	85	72	81	81	81
2. Соціальна комфортність	86	80	76	61	82	86	80
3. Можливість одержати освіту	44	48	64	58	50	49	49
4. Емоційна підтримка членів сім'ї	38	40	38	33	34	43	38

Як видно із виявлених даних, прийомні діти мають задоволення в першу чергу від того, що відчувають певну соціальну комфортність. І таких респондентів нараховується у різних вікових групах (8-9, 10-12, 13-14, 15-16) приблизно однаковий відсоток 86-80-76-61. Як бачимо, серед підлітків 15-16 років цей показник дещо нижчий – становить 61 відсоток. Фостерна сім'я для дітей і підлітків досліджуваного віку від 8 до 16 років – це те місце, де вони можуть не лише отримати певну матеріальну підтримку чи одержати освіту, але й

місце, де вони можуть мати емоційну підтримку (38, 40, 38, 33). Досить близьким виявився цей показник і серед дівчаток та хлопців – 34 та 43 відсотки.

Одним із істотних і, на нашу думку, особливо важливим аспектом у взаємодії соціального працівника і фостерної сім'ї є супровід соціальним працівником прийомної дитини. З цією метою використовуються методики, які сприяють роботі з прийомними дітьми:

1) *методики, які сприяють спілкуванню*, зокрема, вони допомагають у процесі безпосередньої роботи з дітьми;

2) *методики, які допомагають у вихованні*, що дозволяє зосереджувати увагу на сенсорному досвіді, агресивних іграх та іншій поведінці;

3) *історія та ідентичність* – це методики, які допомагають дитині зосередитись на подіях і людях минулого, що мали місце в їхньому житті, з метою підтримати позитивну ідентичність;

4) *методики, що сприяють усвідомленню поведінки і допомозі при плануванні*, які допомагають дитині змінювати свою поведінку та усвідомлювати те, що вона змінюється.

Досить ефективною методикою, яка допомагає соціальному працівникові поліпшити виховання прийомної дитини, є “книга життя” (це опис життя дитини, сімейних обставин і оточення, зробленого дитиною словесно чи за допомогою фотографій, малюнків, картинок, документів за допомогою соціального працівника). Завдяки цій книзі дитина підтримує зв'язок з минулим життям і обставинами, що загалом допомагає їй інтегрувати цю частину свого життя в себе в нових умовах. Водночас це допомагає дитині зберігати своє коріння, але й водночас готує її до переходу у майбутнє (до речі, всі діти, котрі ведуть книгу життя, завжди йдуть з нею у фостерну сім'ю).

“Книгу життя” науковці Англії вважають настільки вагомою методикою, що у 1992 р. були визначені чотири основні елементи характерні для неї, три із яких стосуються дитини, яка переходить у фостерну сім'ю:

1. Вправи щодо минулого, вони стосуються подій минулого, а також генеалогічного походження дитини.

2. Вправи щодо теперішнього, це досягається шляхом перебудови, корекції самоіміджу, прояву почуттів і вираження жалю за втраченим.

3. Вправи по прийомній опіці, коли вся увага зосереджена на входженні дитини у фостерну сім'ю.

Організуюючи роботу над “книгою життя”, соціальний працівник, окрім соціального і психологічного значення, яке вона має для дитини, може завдяки спільній праці з дитиною краще пізнати її і допомагати їй швидше і легше адаптуватися до нової сім’ї.

Істотним, на нашу думку, у взаємодії є супровід соціальним працівником прийомної дитини. При цьому у ході дослідження апробовані для цієї роботи такі методики: методики, які сприяють спілкуванню (вправи, ігри, малюнки, еко-карти, відгуки близьких і родичів тощо); методики, які допомагають у вихованні (моделювання з глиною, піском, створення звукових ефектів, створення ситуацій регресивної діяльності тощо); історія та ідентичність (картки-ситуації, індивідуальна робота, гра “Розмалуй себе”, зміна сприйняття, рольова модель та ін.); методики, що сприяють усвідомленню поведінки і допомозі при плануванні її корекції (“книга життя”, створення ситуацій: що трапилось колись, думки інших людей про тебе, основне гасло для тебе, твої сподівання, “Побудова стіни”, мікрогрупова робота).

Проведене дослідження підтвердило нашу гіпотезу та дозволило зробити загальні висновки.

Висновки

У роботі наведене теоретично узагальнену та ново вирішену проблеми організації фостерної сім’ї як соціально-педагогічного середовища підтримки особистості дитини, яка полягає у наступному:

Виявлено, що фостерні сім’ї, які з’явилися у Великобританії, пройшли у своєму розвитку кілька етапів: як добровільна громадська ініціатива, як законодавчо обумовлений соціальний інститут і як змінне та постійно удосконалюване соціально-педагогічне середовище, функціонування якого спрямоване на створення комфортних умов для життєдіяльності прийомної дитини. Зміст і форми соціально-виховної роботи з прийомними дітьми на кожному із означених етапів визначались історичними, економічними і соціальними умовами британського суспільства. На сьогодні фостерна сім’я Англії виступає як один із важливих чинників соціалізації прийомної дитини і як спосіб ефективної організації життєдіяльності дітей і підлітків та корекції їхньої поведінки.

Здійснено теоретичний аналіз зарубіжних психолого-педагогічних концепцій стосовно проблеми фостерінгу: окреслено основні функції фостерної сім’ї (виховна, реабілітаційна, адаптаційна) і розкрито їхній зміст; доведено, що фостерінг – це своєрідна

модель вирішення можливих соціальних проблем, з якими стикаються діти-сироти та діти, які потребують батьківської опіки; та що педагогічні принципи соціально-виховного процесу, його динаміка, зміст і форми мають відповідати етапам інтелектуального й емоційного розвитку прийомних дітей.

Вважаємо, що в Україні ми маємо враховувати три важливі проблеми прийомних дітей – посилена їх турбота про гетеросексуальні відносини, страх бути відштовхнутим ровесниками і конфлікт з батьками (чи конфлікт з членами чужої сім'ї).

Важливою особливістю фостерінгу є поетапне введення дитини у фостерну сім'ю, яке пов'язане з процесом “дорослішання” дітей.

Однією із об'єктивних особливостей успішного розвитку теорії і практики фостерінгу у Великобританії є окреслені соціально-правові основи, які базуються на Декларації прав дитини. При цьому основним документом, який регламентує функціонування фостерної сім'ї, є Національні стандарти опікунства Великобританії, Закон про дитину (1989 р.) та Хартія про прийомну опіку (1997 р.). Особливу роль при вирішенні долі прийомної дитини відіграє, на нашу думку, Загальна інструкція щодо влаштування дітей (1991 р.), яка, по суті, дозволяє мати уявлення про загальну компетенцію, необхідну для фостерного опікунства.

Дослідження показало, що незаперечним позитивним чинником у стимулюванні фостерінгу є активна дія і окреслена відповідальність місцевих органів влади, котрі мають підпорядковувати свої дії Національним нормам цього процесу.

Розкриваючи фостерінг як рухливий процес, ми мали можливість обґрунтувати дієвість фостерної сім'ї як своєрідного соціально-педагогічного середовища, яке виконує провідну роль у соціалізуючому процесі прийомних дітей. Зміна дитиною соціального інституту веде до зміни соціальних ролей, що, як показала практика, призводить до появи конфліктних чи навіть кризових ситуацій.

У кожній фостерній сім'ї, окрім загальновідомих чинників соціалізації особистості, наявні й такі, що є притаманними лише окремо взятій сім'ї: традиції, норми, погляди, уподобання, інтереси тощо. Тобто місцева влада делегує фостерним сім'ям свої соціально-виховні повноваження та конституційно визначені обов'язки.

Ігнорування цих чинників впливає на посилення чи зняття деяких конфліктних питань, на характер поведінки і звички прийомних дітей.

Аналіз життєдіяльності фостерних сімей як соціально-педагогічного феномена показує, що, будучи складовою макросередовища, вони засновані на

соціально-економічному і соціокультурному фундаменті британського суспільства і відображають як суспільні відносини, характерні для сьогоденного британського суспільства, розвиваючи і вдосконалюючи їх, так і соціокультурний рівень суспільства, здійснюючи істотний внесок у формування особистості.

6. Розробка і обґрунтування організаційно-педагогічних умов створення фостерної сім'ї сприяла більш ефективній адаптації прийомних дітей до умов, які змінюються, закріплюючи в їхній свідомості цінності того соціального інституту, в якому їм доводиться перебувати в певний період їхнього життя, збагачуючи соціальний досвід під час дорослішання, сприймаючи норми співжиття у новій сім'ї, громаді тощо.

Виявлено, що для функціонування фостерної сім'ї як соціально-виховного середовища необхідні такі умови: створення сім'ї на науковій і законодавчій базі; необхідне планування, набір аплікантив і оцінка їх придатності до праці у фостерній сім'ї, до виконання нових ролей; здійснення оцінювання майбутніх фостерних опікунів (аплікаторів); відбір кандидатів для підготовки до створення фостерної сім'ї; тривалість набору людей, котрі виявили бажання стати фостерними опікунами; налагодження взаємодії різних соціальних інститутів, громадських груп, груп взаємодопомоги, котрі підтримують фостерні сім'ї.

На сьогодні у Великобританії досить добре відрегульована контролююча взаємодія, і оптимальним є застосування контролю між лінійним менеджером і соціальним працівником, соціальним працівником і фостерними батьками.

7. Важливою умовою ефективності функціонування фостерної сім'ї є налагодження взаємодії фостерних сімей і соціального працівника, що дозволяє говорити про стабілізацію фостерінгу. При цьому на законодавчій основі повинні бути обумовлені функції соціальних працівників (тих, хто відповідає за дітей, їхні сім'ї, індивідуальні плани по опіці, і тих, хто здійснює професійний набір, оцінку, проведення тренінгів, перевірки, контроль, корекцію поведінки фостерних батьків).

8. У ході дослідження ми вважали за доцільне виділити одну організаційно-педагогічну умову як найбільш суттєву, значущу – навчання і професіоналізація фостерних опікунів. В основу запропонованого навчального курсу в Україні було покладено поетапне навчання, яке враховує особливості поетапного входження дитини у нову сім'ю. Метою даного курсу було довести його оптимальність, допомогти фостерним батькам краще пізнати себе і зрозуміти себе, чи хочуть вони взяти чужі турботи на себе, “побачити” нову сім'ю збоку, зважаючи при цьому на потреби і

досвід рідних дітей. У ході навчання в Україні використовувався широкий спектр методів і технологій: мозкова атака, робота у великих і малих групах, групові обговорення, індивідуальні бесіди, вправи, рольові ігри, аналіз різних ситуацій та ін. Загалом все це дозволило фостерним опікунам сформувавши чітке уявлення про ті знання й уміння, якими вони мають володіти у роботі з дітьми, зокрема, допомагати дітям вирішувати такі проблеми і змінювати себе, цінувати і поважати права інших, усвідомлено сприймати важливість співпраці при вихованні дитини в новій сім'ї, поважати особистість, цінувати плюралістичний характер соціокультурного середовища, боротися за душу і здоров'я дитини, підтримувати її у горі і радості.

Результати дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, сукупність одержаних наукових висновків має важливе значення для теорії і практики соціальної педагогіки. Реалізація основних положень дослідження спрямовується на якісне перетворення відношення до прийомних сімей як соціально-педагогічного середовища підтримки особистості дитини, а також на подальший розвиток такої форми діяльності та її значення у вихованні підростаючого покоління.

Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів роботи з фостерною сім'єю, зокрема, подальшого вивчення потребують питання індивідуальної роботи з прийомними дітьми, пошуки психолого-педагогічних механізмів усвідомлення дітьми значення фостерної сім'ї у їхньому становленні як соціальної особистості, педагогічної корекції поведінки прийомних дітей і корекції поведінки батьків, вивчення реальних моделей функціонування фостерних сімей залежно від конкретних соціокультурних чинників тощо.

Основний зміст дисертаційної роботи відображено в таких публікаціях:

1. Ковчина І.М., Романовська О.О. Соціально-правові передумови успішного функціонування фостерінгу у Великобританії. Методичний посібник. –К.: Логос, 2001. –97с.
2. Романовська О.О. Теоретичні основи поняття "фостерна сім'я" у Великобританії. В: Соціалізація особистості // Збірник наукових праць. –К.: "Логос". НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. –Випуск 3.- 252 с., -С. 57-68.

3. Романовська О.О. Соціально-педагогічні концепції фостерінгу у Великобританії. В: Соціалізація особистості // Збірник наукових праць. –К.: "Логос". НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001. - 191с., - С. 70-78.
4. Романовська О.О. Моделі прийомних сімей в Об'єднаному Королівстві на сучасному етапі. В: Наука і сучасність. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. -К., Логос, 2000. Том XXIII. Випуск 2. ч.3. –261с., -С.141-147.
5. Ковчина І.М., Романовська О.О. Технології соціальної молодіжної політики Великої Британії. В: Проблеми особистісної орієнтації педагогічного процесу: Збірник наукових праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури. – Харків: Книж. видавн. "Каравела", 2000. –242с., -С.51-58.
6. Романовська О.О. Деякі аспекти наукових досліджень розвитку фостерної сім'ї в Англії. В. LINGVARAX – VIII / Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету – К.: Видавн. центр КДЛУ. – 2001. Вип. 4. – 572 с. – С. 488-492.
7. Романовська О.О. Дослідження проблеми соціалізації дітей у фостерній сім'ї в Англії. – Наукові записки: Збірник наукових статей НПУ імені М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, Л.Л. Макаренко. – К.: НПУ, 2001. – Вип. 42. – 210 с. – С. 44-50.
8. Романовська О.О. Теоретичні основи дослідження функціонування фостерних сімей у Великобританії. В.: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова "Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства" 18-19 жовтня 2000 р. / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. – Ч. 3. – 244 с. – С. 46-49.

Романовська О.О. Фостерна сім'я Великобританії як соціально-педагогічне середовище підтримки особистості дитини. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2001.

Дисертацію присвячено проблемі фостерної сім'ї Великобританії як соціально-педагогічного середовища підтримки особистості дитини.

Здійснено теоретичний аналіз зарубіжних психолого-педагогічних досліджень стосовно цієї проблеми, розкриті особливості фостерної сім'ї як соціально-педагогічного мікросередовища, виявлені і обґрунтовані умови ефективного виховного впливу фостерної сім'ї: бажання дитини бути у прийомній сім'ї, доброзичливість фостерних батьків та їх рідних дітей стосовно прийомної дитини, професійність супроводжуючих соціальних педагогів дитини та прийомної сім'ї. Розкриті особливості підготовки і супроводного практичного навчання фостерних батьків для роботи з дітьми та доведена ефективність цього процесу.

Вивчена теорія та історія розвитку фостерних сімей Великої Британії як соціально-педагогічного середовища підтримки особистості дитини. Проведені емпіричні дослідження взаємодії прийомної дитини, фостерної сім'ї, супроводжуючих соціальних педагогів.

Ключові слова: фостерна сім'я, особистість дитини, соціально-педагогічне середовище, професійна компетентність.

Романовская А.А. Фостерная семья Великобритании как социально-педагогическая среда поддержки личности ребенка.–

Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2001.

Диссертация посвящается проблеме фостерных семей Великобритании как социально-педагогической среде по поддержке личности ребенка.

Осуществлен теоретический анализ зарубежных психолого-педагогических исследований, относительно этой проблемы, раскрыты особенности фостерной семьи как социально-педагогической среды, найдены и объяснены причины эффективного воспитательного влияния фостерной семьи, раскрыты особенности подготовки и сопровождающего практического обучения фостерных родителей для работы с детьми и доказана эффективность этого процесса.

Изучена теория и история развития фостерной семьи Великобритании как социально-педагогической среды поддержки личности ребенка.

Проведены эмпирические исследования. Осуществлена систематизация теоретического и эмпирического материала в рамках исследования, обработаны результаты исследования, прослежены действия отдельных методик в практике организаций фостерных семей в Украине.

Olexandra O. Romanovs'ka. Foster Family in Great Britain as Social and Educational Environment of Child Personality Support. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree of Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.05 - Social Pedagogics. – National M.P. Dragomanov Pedagogical University.

The research is dedicated to the problem of foster family in Great Britain as social and educational environment of child personality support.

Society of every country understands that it is necessary to prevent crisis of children problem.

Adopting families help to solve problems connected with social adaptation, education, moral up-bringing, spiritual, physical, professional and creative development of children-orphans and children deprived of parents' care.

In Great Britain one of the priorities is placing a child for bringing up in a family. Children-orphans are recognized as a separate social group of population with definite economic, social and legal status. That is why Great Britain experience is of great interest for Ukraine in the context of State Program conception development as to creating foster families institute. It is clear that in Great Britain foster families have developed from voluntary social initiative to constantly improved social-pedagogical environment.

Theoretical analysis of foreign psychological and pedagogical conceptions as to fostering problem has been carried out. Foster family main functions connected with education, rehabilitation, adaptation have been revealed. It is proved that we have to take into account three important problems of such children, especially teenagers, - their fear to be rejected by the members of their family (or conflicts with members of another family), their being anxious of heterosexual relations, and conflicts with children their age.

The important peculiarity of fostering is step by step getting a child into the foster family. This process is connected with growing up of a child.

One of the real features of successful fostering theory and practice development in Great Britain is characterized by social and legal principles based on Child's Rights Declaration,

National Standards of Guardianship in Great Britain, Laws for Children, Charter for Adopting Guardianship, General Institution as to Children Arrangement explaining general competence necessary for foster guardianship.

Functions of foster families as special social education environment, playing the main role in socializing process of adopted children have been analyzed.

It has been found out that every foster family has to take into account traditions, norms, views, likes, interests of an adopted child.

It is pointed out that foster family as social educational environment can function if the following conditions are provided:

- family formation on the scientific and legal basis;
- necessary planning, applicants recruitment and estimation of their ability to work for foster family;
- estimation of future foster guardians;
- selection of candidates for training to create a foster family;
- maintaining interaction between different social institutes, social groups, groups of mutual help supporting foster families.

In the process of investigation we have focused on one of the most important and significant organizational pedagogical condition – teaching and professional training of foster guardians.

Wide range of methodologies and technologies is used in the process of teaching: brainstorm, work in large and small groups, group discussions, individual discussions, exercises, role plays, analysis of different situations etc.

The important condition for effective foster family functioning in Great Britain is based on interaction between foster families and a social worker proving fostering stabilization. The important part of this interaction is accompaniment of an adopted child by a social worker.

Key words: foster family, child personality, social pedagogical environment, professional competence.